

Dr. BOŽO CVJETKOVIĆ: DUBROVNIK I SVETE LIGE

I.

Prvi susret Dubrovnik s Osmanlijama. — Dubrovnik i kršćanstvo. — Dubrovnik i Mleci. — Dubrovnik za prve Svete Lige. — Njegovi odnosi sa Vatikanom, Karlom V., Franjom I. i turskim sultanom.

Svoju gipku, istančanu diplomatsku radnju pokaza Dubrovnik na osobit način u kobnom XIV. stoljeću. U ovome vijeku izvrši se velika ali i posljednja najezda Azije protiv Evrope: osmanlijska bujica započe da se razlijeva poput velike rijeke po jugoistočnim evropskim krajevima i silno ugrozi balkanske oblasti. Ali dok balkanske države srću kao hipnotizirane u ždrijelo osmanlijske nemani, dok su još Osmanlije daleko od dubrovačkih državnih međa, Dubrovnik u pravo vrijeme orijentova prema njima svoje držanje i udari konsekventnom politikom, koja učini, da ono, što je bilo drugima na zator i propast, njemu postade na korist i jamstvo života.

Prijelom srpskog oružja na Kosovu ujedno je i poraz svih slobodnih država na Balkanskome poluostrvu, svega kršćanstva na istoku. Od kobnog Vidovdana (1389.) turska mora pritisne silovito prsi evropske civilizacije i kršćanske vjere. Tekovine vijekova, kojima se preporodi ljudski rod, padaju pod konjska kopita ljutih varvarinâ, što ih Evropa u opće vidje od vremena Atilinih Hunâ. Po drumovima, kuda prolaze, i sama trava zaustavlja svoj rast. Strava je od Turaka neopisiva. Po svemu Balkanu i po ostaloj Evropi, vlada besprimjerna anarhija. Sve je obezglavljeno. U toj nemiljoj depresiji kršćanskog svijeta samo su dvojica, koji umiju, da se pravo orijentuju i hladnokrvno prosude tijek osmanlijskog ciklona. To je Vatikan i dubrovačka republika. Ali dok se rimski pape sve više ograničuju na sve jače pozivanje kršćanskih vladara u boj proti Osmanlijama, što nije baš mnogo pomoglo, republika svojim državičkim i trgovačkim instinktom promjeri silu te svježe istočne najezde i približi joj se grančicom masline u ruci. Ovaj miroljubivi, diplomatski akt »učini, kaže Vojnović, da taj varvar, taj veliki antihrist u rodu ljudskome, koji nam obori i otavni toliku slavu i raznese toliko nada, da baš taj isti narod zakrili, ako i nehotice, i ujamči slobodu jedne šake zemlje, gdje će naš narod sutradan, nakon borbe za oslobođenje, naći domaće ognjište, prostrtu trpezu i duševni hljeb«.

Ovaj susret dogodi se po prilici oko godine 1397. Te godine republika sklopi prvi trgovački ugovor sa sultanom Bajazitom I. i zajamči sebi slobodu sigurna trgovanja po svoj turskoj zemlji. Prvo veliko dubrovačko poslanstvo, koje udari do turskog sultana, krene s Ploča godine 1430. i nađe Murata II. u Plovdivu. Dubrovački poklisari, kako ih kaže povelja, Piero Lukarević i Corci de Goci, donesoše Sultanu bogate darove pa dobiše od njega povelju, izdanu u Drinopolju 6. decembra 1430., da Dubrovčani mogu slobodno trgovati po svoj turskoj carevini i da im niko ne smije na-

nijeti silu. Kod prvog prelaznog zaposjednuća Srbije Dubrovčani odluče (1442.), da se obvežu Turčinu, za slobodnu trgovinu, na plaćanje godišnjeg dara u srebrnini i to u vrijednosti od 1000 dukata. Kad je Srbija bila pretvorena od Murata II. u turski pašaluk (1459.) ostadoše Dubrovčani trajno turski haračari. Kad je malo kasnije pala Bosna (1463.) pa Hercegovina (1483.), haračarski odnosi republike prema Visokoj Porti učiniše, da Dubrovnik nije pretrpio ni jednu navalu Turaka. Što više, od rata sa hercegom Stjepanom Vukčićem (1451.—1454.) sve do zaposjednuća Dubrovnika od vojnika Napoleona I. (1806.), dubrovački bedemi ne vidješe neprijateljske osvajače. Sveti Vlaho, ondje u istočnom, ovdje u zapadnom ornatu, mirno je stražio nad dubrovačkom oazom tropske vegetacije, kulture i osebuje postojane evolucije. Dubrovnik je postigao novom orijentacijom svoje politike prema Visokoj Porti, da je na koncu ostao jedinom slobodnom slovenskom zemljom između Crnog i Jadranskog mora. Dubrovnik je kao takav i po izmijenjenim političkim prilikama na Balkanu nastavio ne samo svoju trgovinu većim uspjehom, nego se počela u njemu sve više jačati nauka i pjesništvo. Jak zamah uze umjetnost i industrija, pa jaka nova kolonizacija po turskim zemljama, koja je bila od osobitog značaja za podržavanje kulturno-moralne veličine kod depresiranih Jugoslovena. Na ovaj markantan način republika istakne svoju diplomatsku radnju upotrebe silâ u službi viših ideala, pa pokaza najpotpuniju i najvjerniju ekspresiju historijskom evolucijom stečene kolektivne težnje za slobodom i samostalnošću, tom najjačom rezultantom cijelog ljudskog unutrašnjeg organizma.

Ali s druge strane, ovo prijateljavanje Dubrovčana s najljucim neprijateljima kršćanstva bilo je, a i moralo je biti zazorno kršćanskome svijetu onog doba. Prvi susret islama i kršćanstva bio je krvav. Na krvavoj turskoj zastavi bile su napisane nemile riječi: »Zator svemu kršćanstvu; islam vlada!« Ondašnjem svijetu bili su Osmanlije, kako reče Gladston, veliki anti-ljudski lik čovječanstva, negacija kršćanstva i civilizacije, a njihov sultan antikrist prorokâ i apokalipse, pa gdje ćeš da bude kršćanstvu mila ova alijansa bijele zastave sv. Vlaha sa zakrvavljenim polumjesecom. Odlučni korak dakle, što učini Dubrovnik, pa sablazan, koju to sve izvede u kršćanskom svijetu, teško je dandanas točno shvatiti i pogibao odmjeriti u koju se Dubrovnik bacaše. Zamjeriti se svome zaštitnome gospodaru ugarsko-hrvatskome kralju, zamjeriti se rimskom papi, svome braniču, zamjeriti se ostalome kršćanstvu, koje ga je moglo udariti anatemom i protjerati iz kršćanske zajednice, kako se vidi, bila je stvar preteške prirode, jake pogibli. S druge strane prodiru Turci kao u letu. Ruše carstva i kraljevstva; još malo, pa će osvanuti i pred vratima grada Dubrovnika. Dubrovnik se je nalazio između vatre i oluje, pa ako mu prva ne zahvati krov, zanijet će ga druga. Ali u Dubrovniku bijaše, veli Lujo Vojnović, toliko političke zrelosti, toliko za ono doba čudnoga determinizma, da je izbjegao ne samo oluji nego i vatri; prvoj vještım manevriranjem, što ga izvede upućeni kapetan, kad ga zahvati centar ciklona, a drugoj zgodnim gašenjem po krajevima. Rečeno gašenje po krajevima sastojalo se u tome, da su Dubrovčani znali prikazati svoje druženje s Osmanlijama, sad jednome sad drugome evropskome dvoru, kao stvar čisto trgovačke prirode. Dubrovnik ne može da žive bez Balkana, bez svoga zaleđa. Dubrovačko bogatstvo, balkansko je bogatstvo, a sam dubrovački senat ovo potvrdi, kad pisa 1443. svojim poklisarima na ugarskome dvoru, kad ih ovaj odvracaše od prijateljstva sa Turčinom:

»Ragusa senza esso paese de Schiavonia non può far«. (Dubrovnik ne može da živi bez Balkana.) Dubrovnik nije mogao doista biti ni bez zapada, jer je od tamo crpio svoju jaku, žilavu državnu organizaciju, kulturu i vjeru. Ali su se te tekovine mogle saliti u velik, osebujan i čvrst organizam, kad im se priključi istočno bogatstvo, slovenska krv, trgovačka i obrtna sila Balkana. Rimski pape, ako i nijesu mogli da pohvale rečene veze republike s osmanlijskim carstvom, nijesu ih ipak korjenito kudili, uvjereni, da stvar kršćanstva ne trpi, barem u svojoj osnovi, od tih veza kršćanskih republikâ sa Turcima. Oni su to tolerirali. Dubrovčani nijesu više ni tražili. Sigurni od Osmanlija i rimskih papa, oni će se lako boriti proti mletačkom lavu. Turke su mirili novcem, a pape svojom privrženošću katoličanstvu i rimskoj stolici, što je gdjekad išlo čak do ekstrema. Papama su se pokazivali svakom zgodom najvjernijim sinovima, pa su ih i nazivali svojim gospodarima. Znali su im pokazati, kako ih njihov geografski položaj i njihova trgovina sili na vezu s nekrstom, ali kako njihova egzistencija silno koristi kršćanskoj stvari na Balkanu. Zato su ih pape cijenili, pa su im znali sve oprostiti, kad je to išlo na korist vjere; pokazali su se i riječima i djelima velikim zaštitnicima ove republike. Uopće, da nije bilo papâ, bio bi Dubrovnik pao žrtvom pohlepe mletačke republike, a sigurno za prve (1538.) ili druge (1570.) Svete Lige.

Mlečani su uvijek živo nastojali, da potpuno podjarme dubrovačku republiku. Ona je bila na putu u neprekinutom teritorijalnom razvoju na istočnim jadranskim obalama. Mlečani su uvijek nastojali, da budu jedini gospodari na Jadranskom moru, a sigurno je, da su to htjeli i Dubrovčani, ako i u ograničenim linijama. Trgovinu na ovome moru htjeli su Mlečani da učine svojim monopolom, što im je uvijek ometala dubrovačka republika, ako je i znala u nevolji snositi njihovu bahatost. Mlečani bi imali, po svome geografskom položaju, ogromnim dijelom u svojim rukama trgovinu po Balkanu, da im opet ne smetaju Dubrovčani. Za sve svoje zle namjere i spletke proti balkanskim narodima i zemljama, pa proti Turcima i kršćanima uopće, bili su Mlečani uvijek u strahu, da će to Dubrovčani saznati i interesiranim vlastima odati. Ovi, i mnogi drugi razlozi, silili su Mlečane, da upru svim silama, te izbrišu dubrovačku republiku sa geografske karte. Zgodnim diplomatskim manevriranjem, republika je uspješno odbijala do g. 1205. smrtonosne udarce lagunškoga lava. Silom historičkih događaja, primi ove godine mletačko suverenstvo, ali ostade ipak slobodna. Tome suverenstvu izmače g. 1358., primivši pokroviteljstvo ugarsko-hrvatskih kraljeva. Sada se nastavi prekinuta igra od god. 1205. Prva točka dnevnoga reda mletačke diplomacije jest: podjarmiti dotično uništiti Dubrovnik. Mislili su, da će to postići god. 1538.

Navedene godine sklopi Španija s papom Pavlom III. i mletačkom republikom tako zvanu Svetu Ligu proti turskom sultanu Sulejmanu II. Proti osvajačima prije slavnog vizantijskog carstva, proti onima, koji su skinuli krst sa sv. Sofije i zasadili polumjesec na ovo remek-djelo Justinijana Velikog, trebalo je već nešto poduzeti. Trebalo je jednom stati na put silnoj turskoj bujici, koja je već poplavila balkanske oblasti, Grčku, Rumunjsku, dobrim dijelom Ugarsku, zagospodarila Malom Azijom, Rodom, pa sve preko Egipta do Tunizije i Alžira. Od nemilih gusara, iz ovih turskih posjeda, već nije sigurna cijela pitoma obala Sredozemnog mora. Osobito trpi Italija. Ali proti silnoj turskoj moći i po moru i po suhu, trebalo je Svetoj Ligi jakih sredstava i jake vojske. U ugovoru, što ga sklopiše rečene vlasti bijaše utvrđeno, da se moraju porinuti proti Turcima

200 ratnih đemija, 100 oružanih transportnih lađa, pa naoružati 50.000 poizbor momaka. Tri šestine troškova za ovu vojnu ekspediciju podmirit će Karlo V., dvije šestine mletačka republika, a tek jednu šestinu rimski papa. Ali dosta iscrpljena finansijska snaga Karla V. u ratovima proti francuskome kralju Franji I., pa slabo finansijsko stanje pape Pavla III. učini, da se je centar vojnog pohoda proti Turcima prenio u Mletke, koji su bili jaki i brodovima i novcem. Ovaj skupi primat htjeli su Mlečani da upotrebe u svoje spekulativne svrhe i to u prvom redu proti dubrovačkoj republici. Oni su bili tvrdo uvjereni, da će se Dubrovčani, kao neutralna država, u budućem ratu između Svete Lige i Porte, silno okoristiti trgovinom i to na njihovu štetu. Da im barem djelomice paraliziraju rad i ometu trgovačke poslove u velikom zamahu, nagovore papu Pavla III., da zabrani kršćanskim državama prodavati Dubrovčanima oružje, prah, željezo, užeta, drvlje za gradnju brodova i t. d., jer da će oni to dalje eksportirati u Tursku na štetu saveznikâ. Papa Pavao III. povjerova na prvi mah Mlečanima i zabrani, da se prodavaju rečeni predmeti Dubrovčanima. Ali bolje informiran, opozove svoju zabranu u toliko, da su Dubrovčani mogli kupovati rečene predmete u mjeri, da namire svoje potrebe. Ali Mlečani ne sustadoše. Oni upru sve sile, da nagovore papu, kako je to javio svome senatu akreditirani poslanik dubrovačke republike kod Vatikana Pavao Gradić, i to 14. februara 1538., da pozove Dubrovčane, da prekinu veze s Turcima i stupe u Svetu Ligu. Izgovor, koji su Mlečani nabacivali u ovoj stvari, bio je, da će se tako oteti Turčinu mogućnost, da uzima dobre informacije od Dubrovčanâ u pogledu planovâ Svete Lige; k tome Osmanlije ne će dobiti iz Dubrovnika i od dubrovačkih trgovaca zaire i bojne džebane, pa drugog ratnog materijala. Mlečani su doista kazali istinu, ali im je opet sve ovo služilo samo za ispriku, a njih su vodile proti Dubrovniku posve druge intencije. Mlečani su računali: Ako Sveta Liga bude uporno tražila, da Dubrovčani stupe u savez proti Turcima sa ostalim kršćanskim vlastima, a oni ne ushtiju, to će se cijelo kršćanstvo od njih odvratiti, kao od izdajicâ kršćanskih interesâ u službi nekrsta. Time će biti zadan njihovoj trgovini u kršćanskim zemljama posljednji udarac. Osim toga će tražit javno mnjenje, da se uništi i sam grad izdajicâ, a to će biti lako i samim Mlečanima, da se ne reče ujedinenim silama Svete Lige. Osvojen grad dopast će opet najprije u ruke Mlečanâ, kao najbližih susjeda te onih, koji su se najviše izložili u ovom ratnom pohodu proti Turcima. Pristanu li Dubrovčani uz Svetu Ligu, onda im je opet kucnuo posljednji čas, jer će na njih navaliti Turci iz susjednog sandžaka, kao na nevjernu haračarsku republiku. U tome će slučaju Mlečani, tobož da Dubrovnik ne padne u turske ruke, okupirati grad i ne pustiti ga više, sve pod izgovorom, da ga Turci ne osvoje. Na taj će način Mlečani zadovoljiti svojim egoističnim željama, a svatko će misliti, da oni to rade samo za vjeru i kršćanske interese. Ali dok je ovako radila zmijska mletačka politika i tjerala Dubrovnik u skrajnju točku potpuna rasula, nije spavalo ni dubrovačko vijeće. Nemile ciklonske oblačine, što se nadviše nad Dubrovnikom, držale su dubrovačku vladu i stanovništvo i u preveć budnom stanju. »Biti ili ne biti« lebdilo je sada nad dubrovačkom državnom lađom, a zapovjedništvo i momčad broda nijesu bili ni za čas u sumnji, što da izaberu od tih dviju usudnih riječi. Zamisle smionu osnovu, da presjeku put ciklonu pred samim njegovim centrom, pa prijeđu iz pogibeljnog polukruga u onaj brodivi. Ovo smjelo manevriranje izvede dubrovačko vijeće u potpunome redu i Dubrovnik je bio

spašen. Odmah bi poslan u Rim Dominikovac Klimo Ranjina, da prikaže Pavlu III. geografski položaj Dubrovnika, i dokaže mu, kako bi sudjelovanje republike u Svetoj Ligi značilo potpun rasap dubrovačke države. Dubrovnik je tako stisnut između mora i kopna, da kad hoće da zakorači izvan gradskih zidina, to mora zagaziti u more ili prijeći malo dalje grada na tursko zemljište. Teritorij je Dubrovnika tako uskih stranica i tako krševit, da mu stanovništvo kroz tri dijela godine živi od importiranih produkata iz turskih zemalja, pa uopće ne bi mogao opstojati bez trgovine po turskim sandžakatima. Kad bi Dubrovnik otvoreno pristupio u savez, koji je naperen protiv Turcima, ovi bi sigurno na nj navalili iz obližnjih granica, njegovu trgovinu po osmanlijskom carstvu uništili, trgovce zarobili i robu konfiscirali. Dubrovnik bi na taj način propao, a kršćanstvo ne bi imalo odatle bilo koje koristi. Crkve, moći (relikvije), manastiri i t. d. pali bi u turske ruke, što bi bilo od silne štete u pogledu interesâ kršćanstva u ovim krajevima. Dubrovčani ne mogu dati Svetoj Ligi ni novaca, jer je republika iscrpljena tolikim dancima, koje plaća ugarsko-hrvatskome kralju, caru u Stambulu i t. d. pa drugim različitim izdacima. Republika ne može dati ni lađa za vojnu na Turčina, jer su joj lađe za njezinu egzistenciju *conditio sine qua non*; kad bi opet to i učinila, ne bi je minula turska osveta. Poslanik će još kazati papi, da je sve ovo dobro poznato Mlečanima, ali oni ipak ruju protiv Dubrovnika, samo da ga upropaste. Dubrovačku stvar dobro zagovaraše kod pape i kardinal Trivulzio i sve pođe dobro. Papa uvaži razloge dubrovačkog poslanika i ukine posvema već navedenu zabranu. Tako Dubrovnik usćuva neutralnost u ratu, što se spremaše na Turčina. Nažalost ova neutralnost i neagresivnost dubrovačkog teritorija, ne uđe među punktacije ugovora, koji sklopiše savezne države Svete Lige; valja reći istinu, da Dubrovčani i ne poradiše živo u tome pravcu, a ovo im se jako osveti, kako ćemo vidjeti.

S druge strane, i sam padišah na Bosporu zahtijevaše od Dubrovčana, da mu stave na raspolaganje 50 brodova i povuku sve svoje lađe iz španskih voda. Drugim riječima tražilo se je od njih, da privole, u ratu što se spravlja, strani Turaka protiv kršćanina. Da se izravna i ova stvar, Dubrovčani otprave put Stambula, početkom god. 1537., poslanstvo, i to Marina Getaldića, pa Marina i Šiška Gučetića. Oni su imali da kažu sultanu, da će republika opozvati iz španjolskih voda sve svoje lađe osim onih, što su zarobljene, i to tri u Genovi, dvije u Napulju i jedna u Mesini. Ostali brodovi, brojem 25, nalaze se u državnim poslovima između Engleske, Krete i Roda. Ostale su uništene ili od gusara ili od zuba vremena, a nove se ne grade zbog nepovoljnih vremena.

Tako republika umiri i papu i sultana, a sreća joj priskoči, pa dobije za sebe i Karla V. I ovaj je tražio od Dubrovčana, da mu dadu lađu za budući rat s polumjesecom. Republika mu predoči teške posljedice, što je čekaju, ako se udruži sa saveznicima protiv Turcima. Ona ne žali dati lađu za ovaj rat, ali neka ih car silom otme, da se može uvijek opravdati pred Turčinom. Karlo V. uvaži ove opravdane razloge Dubrovčana, zarobi nekoliko dubrovačkih lađa, a Dubrovčanima obeća svoju zaštitu u ratu što se spremaše.

Dubrovnik je bio spašen rečenom diplomatskom pobjedom na svim linijama, ali ne osta pošteđen. Što neutralnost i neagresivnost dubrovačkih zemalja ne bijahu izvrštene među punktacije ugovora saveznika, Dubrovnik pretrpi strašna pljačkanja sa strane istih, a neko je vrijeme mislio, da mu je kucnuo posljednji čas. Ovo bi po svoj prilici i bilo, da nije puknuo razdor

među savezničkim vodama i to odmah u početku rata. Prkos, zavist i po-
manjkanje stege među admiralima, pa savezničkom vojskom davahu sve
znakove, da će ova pomorska ekspedicija proti Turčinu slabo proći. Za-
povjednik papinskih brodova Marko Grimani, akvilejski patrijarha, carski
admiral Andrija Doria i mletački admiral Vincenzo Capello, ne mogoše se
nikako složiti, da odrješito i odlučno istupe proti turskoj floti. Osim toga
vladao je veliki nered u samoj vojski, a sve ovo nije samo štetovalo sa-
veznike i Dubrovčane. Unatoč tome, što su papa i Karlo V. bili za Du-
brovčane, pretrpješe oni nemilo pljačkanje i to od papinskog brodovlja.
U junu 1538. dođe papinsko brodovlje (16 galija) pod Lopud. Zapovjednik
Marko Grimani pođe opet u Cavtat, da primi na dogovor neke dubro-
vačke plemiće. U njegovoj izočnosti oplijeni providur sa 12 galija rečeni
sav otok, pa pohvata vlastelu, kapetana i 150 mornara. Neke se galije
zalete i do Šipana te Kolopa, pa prisiliše priličan broj mornara, da stupe u
papinsku mornaricu, ali uz plaću. Ovo su učinili i u Cavtatu, jer je patri-
jarha bio već otplovio. Kad je dubrovačkom senatu stigao glas o haranju
na njegovu teritoriju i robljenju njegovih podanika, on odmah otpremi
dva poslanika, da se potuže Grimani-u. Dubrovački poklisari dostigoše
Grimani-a kod Molunta, pa mu izniješe sve o nedostojnom haranju nje-
gove vojske po dubrovačkom teritoriju. Grimani povede odmah strogu
istražu. Krivce kazni, a jednog i objesi; povraći otete stvari vlasnicima,
oslobodi sve Dubrovčane, a samo zaustavi nekoliko valjanih mornara,
koji će ostati do svrhe rata, ali uz platu. Njih povede patrijarka do
sv. Maure, gdje se je nalazilo kršćansko brodovlje. Tu su opet dubrovčani
našli svoju čeljad, jer je tamo bilo i 13 dubrovačkih brodova, koje je
Karlo V. bio uzeo u službu. Tako i sada kao i poslije ne zajezdi nijedna
flota proti Turčinu bez dubrovačkih galija. Kako kazah, mletački admiral
i patrijarh Grimani nijesu uspjeli, da navedu Doriu, da odlučno udre u
epirotskim vodama na tursku flotu, pod Hajredinom Barbarosom, koja
se većinom držala skrovišta. Kad je pak sam Turčin primio ofenzivu te
došlo do bitke kod Preveze, Doria a s njime i drugi saveznici, sramotno
pobjegoše i uljekoše u Boku Kotorsku sa 180 brodova. Sastane se ratno
vijeće u svrhu dogovora, što će se bar sada poduzeti proti Turčinu, da se
opravda nedostojan bijeg kod Preveze. Mlečani su živo zagovarali plan,
da se osvoji Dubrovnik, kao savezni grad Turaka; tako će se dobiti dobra
baza u daljim ratnim pohodima proti Turcima. Obećanje Karla V. repu-
blici na početku rata spasi Dubrovnik. Španjolski admiral Andrija Doria i
napuljski potkralj Ferdinand Gonzaga živo se odupru mletačkome pred-
logu naglasiv izričito, da oni nijesu došli da ratuju proti kršćanima nego
proti Turcima; tim više oni otklanjaju mletačku osnovu, što im je njihov
vladar osobito preporučio ovaj grad. Tako se odluči napasti na Herceg-
novi, koji je bio u turskim rukama. Novi bi zamalo osvojen, gotovo isklju-
čivo od mletačke vojske. No Doria, za inad, ne izruči grad Mlečanima,
kako su se nadali, nego metne u nj španjolsku posadu. Prestrašeni Du-
brovčani od novih samo po imenu kršćanskih susjeda, pošalju Marina Za-
manju i Nikolu Sorokočevića da mole Doriu da poštedi republiku. Doria
im sve obeća, ali to i ostade prazno obećanje. Čim je Barbarossa dočuo,
da je Herceg-Noví posjednut od saveznika Svete Lige, pohrli gradu u
pomoć, ali ga na putu zateče jaka oluja i nemilo mu oštetí mornaricu.
Mlečani htjedoše da upotrebe ovu zgodnu priliku, te do kraja unište
Barbarossinu flotu. Ali Doria ni sada ne htjede da pristane na bilo koju
kooperaciju i odjedri put Sicilije. Sad puče Mlečanima pred očima, da oni

sa Doriom, koji radi po tajnim uputama ne će ništa učiniti. Odluče da sklope mir s Portom bilo i pod teškim uvjetima, uvjereni, kako reče stari Toscari, da je bolji najbolji mir od izgubljene vojne. Ovo je bilo za Dubrovnik velika sreća, ako i ne ostade pošteđen. Nedisciplinovana saveznička vojska provali u dubrovačke posjede u Konavlima, po svoj prilici na poticaj Mlečana, i užasno pohara i poplijeni ove predjele. Crkve, kuće, imanja bijahu oplijenjena i uništena, žene i djevojčice osramočene, djeca smlaćena, starci satrti, ljudi zarobljeni. Vlastela se bojahu neko vrijeme, da će saveznici i pod njihov grad. Zato senat naredi, da se obali nekoliko kuća u predgrađu sv. Jakova od Višnjice sve do vrata od Ploča. No ova ih nesreća minu. Posljednje nedostojno djelovanje prve Svete Lige proti Dubrovčanima ograniči se na to, što Mlečani oteše četiri dubrovačka broda puna žitom u Cavtatu, a patrijarha Grimani zakova Dubrovčane, koje bijaše zarobio na dubrovačkom teritoriju. Tada se sam Sulejman zauze za Dubrovčane i poruči Mlečanima, da puste otete dubrovačke gađije, jer je to uvjet da se sklopi mir. Ovaj zbilja i sklopi mletački opunomoćenik Alvis Badoër na 2. oktobra 1540. Dubrovnik je mogao slobodno odahnuti. Otoke u Arhipelagu kao Hios, Patmos, Ios (Nios), Astropalin (Stampalia), Paros, Karpatos (Scarpanto) koji su pripadali obiteljima Pisani, Quirini, Venier i Corner pa tvrđave u Moreji: Malvasia i Naupha (Napoli di Romania) uz dva mjesta u Dalmaciji moradoše Mlečani predati Turcima, platiti ratnu odštetu od 300.000 dukata i povisiti danak na otok Cipar. Teške uvjete ovoća mira imali su Mlečani da zahvale Francuzima, Sulejmanovim saveznicima, te Dubrovčanima. U diplomatskoj radnji Francuza kod turskog sultana nalazio se je ovo doba i prokušani dubrovački diplomat Serafin Gučetić. Sigurno se sada republika poslužila sa svojim sinom, da što jače oslabi Mlečane i putem Gučetića poticala Turke na što jače uslove mira sa Mlečanima. K tome sazna francuski poslanik u Mlecima Pellicier, izdajom sekretara vijeća deseterice i senata, koje je instrukcije dala mletačka vlada Badoëru za sklapanje mira sa Turcima. Ovo sve bi javljeno Turcima, a to je i bilo uzrokom, da je mir bio sklopljen pod onako teškim uvjetima.

II.

Pogled. — Turci traže od Mlečana Cipar. — Rat. — Druga Sveta Liga. — Nove kušnje za Dubrovnik. — Nagodba s Turcima. — Diplomatska radnja Franje Gundulića sa saveznicima. — Mlečani proti Dubrovniku. Pio V. i Filip II. za Dubrovčane. — Članak XV. savezničkog ugovora. Pad Cipra. — Turska flota plijeni po Jadranu. — Nove podvale Mlečana proti Dubrovniku. — Bitka kod Lepanta. — Raspad Svete Lige. — Spas Dubrovnika.

U drugoj polovici XVI. stoljeća nastadoše za Dubrovnik vrlo teška vremena. Kršćanstvo i muslimanstvo bijaše opet u žestokoj borbi do istrage. Dubrovnik nije znao, kojih bi se više bojao. Bili su mu opasni i kršćani i muslimani. Nikakvo dakle čudo, što se Dubrovnik, bez znatne pomorske sile, koje je bilo lako napasti i po moru i po suhu, nemilo prestrašio od ove ponovne borbe krsta i polumjeseca. Da se spasi, upotrijebi on sva sredstva, da se ne zamjeri ni kršćanima ni muslimanima, no da i jednima i drugima dokaže svoje prijateljstvo i dobre usluge. Rimski pape, onda još moćni u svakom pogledu, mogli su lako nagovoriti druge kršćanske države da ustanu proti Dubrovniku. To bi bili Mleci jedva i dočekali, samo da se dočepaju Dubrovnika. I cesar njemački kao i kralj španjolski mogli su zadati teških udaraca dubrovačkoj trgovini, pa ugro-

ziti i slobodu same republike. Turcima bijaše također najlakše ne samo s koje bilo strane napasti Dubrovnik, nego ga pogoditi u žilu t. j. uništiti njegovu trgovinu i onu spoljašnu gravitaciju kod osmanlijskog prijestolja, koja je davala velikih povlastica, ako se je i morala uzdržavati haračima. Nikoje dakle čudo, što su se Dubrovčani, misleći samo na svoj opstanak i svoju slobodu, pokazali iskrenim prijateljima koliko kršćanima toliko muslimanima. Od godine 1566. knez sa svojim vijećem redovno je obaviještivao stambulsku vladu i druge njezine članove po osmanlijskome carstvu o kretanju i planovima kršćanskih vojskâ i mornarica. S druge strane nije nikada uzmanjako, da obavijesti kršćanske vlasti o kretanju i spremama Turaka.

Sulejman II. el Kanuni čuvaše sklopljeni mir s Mlečanima sve do svoje smrti (1566.), ako je uvijek i želio da bi dobio otok Cipar od Mlečana, bilo milom ili silom. O ovome dočue Dubrovčani već god. 1563., što i dojavije Mlečanima po svome akreditiranome poslaniku kod Sv. Marka, Sebastijanu Menčetiću. Sulejmanov nasljednik i sin Selim II. otvoreno istupi 1. februara pred Mlečane s zahtjevom, da mu izruče otok Cipar. Mlečani ne htjedoše ni da čuju o kakovoj predaji Cipra. Cipar je bio jedna od najvažnijih njihovih stanica za trgovinu s Levantom. Odreka predaje Cipra značila je rat. I već 1. aprila 1570. javlja akreditirani poslanik dubrovačke republike kod vatikana Franjo Gundulić svome stricu i poslaniku Menčetiću u Mlecima: »Bit će vaše Gospodstvo čulo sa svih strana, da je Turčin navijestio rat Mlečanima radi Cipra; ovi su najodlučniji da se brane i pitaju pomoć u svih kršćana«. U istom pismu nabraja poslanik Gundulić i sve one vlasti, od kojih su se Mlečani nadali savezništvu. Ove su bile: papa Pio V., španjolski kralj Filip II. i portugalski kralj Sebastijan. Pomoći su se nadali od velikog vojvode Kozima Medici i drugih talijanskih državnica, pa od cesara Maksimilijana II. Gundulić kaže o francuskome kralju Karlu IX., da se ne će od njega ništa tražiti, i to zbog građanskog rata, što bješnjaše u njegovoj kraljevini. Sada je zbilja treći hugenotski rat zatirao Francusku, pa je to dobro došlo Karlu IX., da ne pruži Mlecima bilo kakovu pomoć protiv Turcima. Ovo nije mogao uraditi ni s razloga, jer je baš malo prije obnovio prijateljski i trgovački savez s Turcima. Vijeran tradicijama Franje I., ne samo da inače nije htio da radi protiv Turcima, nego je još nastojao, da im u koliko se može i pomogne. On je odvratio englesku kraljicu Elizabetu, da ne ustane protiv padišahu na Bosporu. Ovo je Karlo IX. činio i iz prkosa prema Španiji. On je vodio takovu spoljašnu politiku prema ovoj državi, da se je neko vrijeme činilo, da će se ove države zaratiti. Ali izuzevši Karla IX., nije bio sklon Mlečanima ni car Maksimilian. Dobre odnose, u kojima su se nalazili Njemačka i Venecija još od doba Fridriha Barbarosse, pokvari jako Maksimilijan II. svojim tlapnjama o velikoj moći, pa nekim nepromišljenim pothvatima. On pokopa svaku mogućnost sporazuma u pogledu mletačkih i habsburških zahtjeva na Jadran i Furlansku. Osim toga Mleci se vrlo zamjeriše Habsburgovcima za ratova Karla V. s Franjom I., kraljem Francuske. Ujedinjene sile njemačkih i španjolskih Habsburgovaca bile su im mnogo pogibelnije od Francuske, pa su Mleci bili otvoreno uz Francuze. A na vrhu svega sam je car bio u velikoj novčanoj krizi, pa da je i htio, nije mogao mnogo pomoći ugroženim Mlecima. No i s drugih strana bilo je malo odaziva na mletačko zapomaganje. Osumnjičeni kao »kršćanski Turci« kod evropskih dvorova, nađoše Mlečani izdašne pomoći jedino kod pape Pija V. Ovaj velikan umom i energijom nije se obazirao tko to pita pomoć i

da li su to oni lukavi, prevejani, sebični Mlečići, kojima je bilo sveto svako sredstvo, samo da se dovinu svojih spekulativnih ciljeva pa jesu li to one izdajice, što su izdavali Turcima planove Karla V. Njegov je cilj bio, da se potpuno skrši hegemonija polumjeseca na Sredozemnom moru, a time i uskora sve veće opadanje osmanlijske sile. Mislio je, da je baš sada kucnuo zgodan čas, pa je i dao ovom parcijalnom zapomaganju Mlečana univerzalni kršćanski karakter. Zato i dopusti Mlečanima, da uzmu 100.000 škuda od svećeničkih desetina. Još posla Louis-a de Torres na španski i portugalski dvor, da ovi sklope s njime i s Mlečanima Svetu Ligu proti Turcima. To je bilo vrlo problematično iz već prije navedenih razloga. Ali energija, ugled, nesebičnost i uzvišeni ciljevi pape Pija V. učiniše, da je Filip II stupio u savez s papom i s mletačkom republikom i time realizovao Svetu Ligu.

Novom Svetom Ligom nastupale su i nove kušnje za Dubrovnik. Ali novi povijesni događaji ne iznenadiše Dubrovčane niti ih zatekoše nepripravne. Već smo iznijeli, da su Dubrovčani saznali za pripreme Turaka proti otoku Cipru još god. 1563. Zato oni uzmu, da se potpuno uredi prema budućem konfliktu. To će se uređenje pokazati u potpunoj garanciji njihove neutralnosti i neagresivnosti sa strane Svete Lige i osmanlijskog carstva. S ovom zadnjom pregovaraše republika o potpunoj neutralnosti u budućem konfliktu već u augustu 1566. Iza smrti Sulejmana Velikog posla republika k sultanu Selimu II. Mihajla Lukarića sa dankom i darovima. Ovom zgodom imali su poslanici da zamole sultana Selima II., da im potvrdi sve povlastice, koje im podijeli Sulejman Veliki. Također dade dubrovačka vlada i upute poslanicima, kako će odgovoriti sultanu na eventualno njegove zahtjeve gledom na buduću konflikt s kršćanstvom. Ovo pitanje zbilja i dođe na tapet, a zahtjevi se Porte sudarahu s onim iz godine 1537. Dubrovčani će opozvati sve svoje lađe iz neprijateljskih voda i zabraniti će svojim podanicima, da opće sa Portinim neprijateljima. Instrukcije dane poslanicima od 31. oktobra 1566., kao odgovor na ovaj zahtjev, bile su posve drukčije prirode no one god. 1537. Iz njih se jasno vidi, da je republika imala dosta vremena, da razmišlja o toj stvari, dok ju je god. 1537. naglo zateklo. God. 1537. republika, i ako samo na oko, dala je razumjeti Turčinu, da je spremna opozvati sve svoje lađe iz neprijateljskih luka bez prigovora. Sada će ona to isto učiniti, ali uz kompenzaciju. Ta bi bila, da im se smanji danak i ustupe republici neki krajevi obližnje Hercegovine, što graniče sa Dubrovnikom. Kao razlog za ovu odštetu navest će poklisari silne gubitke, koje će republika imati, kad prekine trgovačke odnose sa saveznicima Svete Lige. Dubrovčani su bili uvjereni, da Turci ne će smanjiti harača, a još manje ustupiti nešto od svoga teritorija. Svakako će onda uvažiti razloge, da republika ne može prekinuti trgovačke sveze sa saveznicima Svete Lige, bez velike svoje štete, a to će biti dosta. Tako je i bilo. Za vrijeme cijelog rata, Dubrovnik je, ako i neutralna država, slobodno trgovao i po moru i po suhu, što mu je donosilo silne koristi. Ovo nam najbolje i iznese Mlečanin Jakov Ragazzoni svojim referatom u mletačkom senatu. Prema ovome izvještaju, narastoše sada prihodi dubrovačke carine na 200.000 ugarskih dukata.

Iza uređene i osigurane svoje stvari kod Visoke Porte, obrati republika svu svoju pomnju na zapad, kako bi se i sa te strane osigurala, da je razvoj događaja ne iznenadi, kako ono god. 1538. Sreća za republiku, da je sada sjedio na papinskoj stolici Pio V., najveći prijatelj Dubrovčana, duša svega pokreta proti Turcima, pa da je republika imala kod Vatikana

izvrsnog poslanika i diplomata Franju Gundulića, oca velikog pjesnika eposa »Osman«. Ova dva umnika učiniše, da je republika prebrodila najveću krizu u povijesti svoje evolucije. 27. marta 1570. odgovoriše Mlečani turskome čaušu Kubatu, da ne mogu nikako pustiti Cipar, a istoga dana republika posla instrukcije poslaniku Gunduliću, kako da uzme stanovništvo prema sada otvorenome konfliktu. Pošto su Dubrovčani znali, da je Pio V. glava svemu pokretu proti padišahu, kao i to, da su Mlečani neprijateljski raspoloženi prema republici, to oni stave na srce svome poslaniku kod Vatikana, da učini sve moguće, te ih papa uzme u osobito svoje okrilje i obrani od Mlečana. Gundulić je imao da moli papu, da pozove k sebi mletačkoga poslanika u Rimu Mihajla Soriana i pokaže mu kako mu osobito stoji na srcu dubrovačka republika. Poslanik će zamoliti papu, da se njegov legat u Mlecima zauzme kod tamošnjeg senata, te isti zapovijedi svojim generalima, kao i podređenim vođama vojske, da ne smiju dirati u posjede dubrovačke republike, niti smetati njihovu trgovinu. Ovaj korak kod mletačke vlade opravdat će poslanik kod pape na taj način, što mnogo puta admirali i ostali vođe, jer nijesu dobro upućeni što im je dopušteno, a što zabranjeno, učine takovih stvari, koje se ne mile niti njihovoj vladi, niti ostalome svijetu. Gundulić će dozvati upomoć već navedeno pljačkanje po dubrovačkom teritoriju god. 1538., kada su protiv volje ondašnjeg pape i mletačke vlade (?) bili oplijenjeni i poništeni nekoji dubrovački otoci, obeščašćene mnoge porodice, pa kad su bila izvedena takova zlodjela, da se takova nešto nije moglo očekivati ni od najokrutnijih i najvećih neprijatelja. Imajući Dubrovčani te grdne ispade pred očima, žele da se na vrijeme zašтите, da se to opet ne ponovi. Zaštita će im biti rimska Stolica, koja ide jedino za tim, da ponizi oholost nevjernikâ. Poslanik će još reći papi, da se nadaju, da će i on imati svoga legata u vodstvu savezničke flote. Dubrovčani mole papu, da stavi tomu svome legatu dubrovačku stvar na srce. On će u svakom slučaju znati, da mu ima biti Dubrovnik i dubrovački interesi u osobitoj zaštiti. Dubrovčani se čvrsto nadaju, da će rimska Stolica sve ovo učiniti za Dubrovčane, jer oni ne rade toliko za sebe, da uzdrže u svojim rukama svoju malu vlast u Levantu. Oni to rade i probijaju se kroz tolike pogibli, napore i nevolje jedino u svrhu, da svoju oblast uzdrže, za službu božju, svete crkve i na diku kršćanstva. Dokaza o ovome Dubrovčani su već dali, a dat će ih i u budućnosti. Dne 8. aprila iste godine javi Gundulić senatu, da je učinio sve, što mu je bilo zapovjedbano i da je postigao vrlo povoljne rezultate. Papa se je izjavio pripravnim na svaku uslugu Dubrovniku, koji on ima u osobitoj svojoj zaštiti. On će učiniti sve korake kod mletačkog poslanika u Rimu, kao i svoga nuncija u Mlecima. U ostalom neka Dubrovčani budu sigurni, da će se Mlečani vladati prema njima, u svojoj velikoj nesreći, sa svom ljubavi, jer im je sve uhvanje u Svetoj Stolici. Gundulić se ipak nije ustručavao, da javi u istome listu svojoj vladi, da je uz sve garancije sa strane pape, grof Arco, poslanik cara Maksimilijana dobio vijest, kao da bi mletački senat bio zaključio, da metne posadu u Dubrovnik i to u svrhu, da ga ne bi Turci osvojili. Ako bi se Dubrovčani tome oprli, Mlečani će upotrijebiti i silu. Prisizanje Mlečana, da oni to rade u jednu svrhu, da ne bi Turci zauzeli Dubrovnik, nije nego krinka, pod kojom hoće da zauzmu Dubrovnik, a da kršćanstvo ne bi diglo proti tome glas.. Ovo svoje saopćenje podkrijepi poslanik izjavom, sub rosa, barletskog priora, sina don Ferranta Gonzage. Ovaj mu kaza, da je čuo od kardinala Comendone-a, Mlečanina, da su Mlečani odlučili utvrditi Dubrovnik i

tamo metnuti posadu. Barletski prior kaza još poslaniku, da bi Dubrovčani morali ustati proti takovome uzurpatorskome aktu, pa se uteći papi i španjolskome kralju, da bi prisilili Mletke, da pusti Dubrovnik u miru, jer je ovaj grad vazda bio na službu kršćanstva. Poslanik ne propusti ni to, da javi javi svojoj vladi, kako je iznio pred papu sve, što su mu javili o pripremama Turaka na novu vojnu. To je papi veoma milo, pa ih bodri, da i dalje nastave te takovim uslugama pomognu kršćanskoj stvari.

Dubrovačka se vlada silno uznemiri na ove ozbiljne i alarmantne glasove, što dolazahu u Dubrovnik o agresivnim namjerama mletačke republike proti dubrovačkoj slobodi. Kako razabiremo iz pisma od 30. aprila, što ga senat upravi Gunduliću u Rim, Dubrovčani počese odmah, da ozbiljno misle na samoobranu. U navedenom pismu naredi oni svome poslaniku, da uznastoji, da nađe u Italiji jednog »Capitano generale di guerra«, koji bi bio vješt u svim vojnim pitanjima. Senat osobito preporuča Gunduliću, da po mogućnosti gleda, da dobije u tu svrhu Saporosa Matteucci-a iz Ferma, pa da ga dovede u Dubrovnik najkasnije do svrhe juna. Ugovor će se sklopiti na šest mjeseci. U isto vrijeme naredi senat Gunduliću, da što prije zamoli audijenciju kod Vatikana. Svrha će joj biti, da dobije Pija V. za republiku, da je ovaj preporuča Filipu II. Preporuka će se ograničiti na to, da Filip II. naredi svojim kapetanima bojne mornarice, koja će sudjelovati u pomorskim operacijama proti osmanlijskome carstvu, da uzimaju osobiti obzir prema dubrovačkoj republici, pa da ne bi dopustili, da joj drugi nanese štete. Gundulić je bio sretan u izboru glavnog zapovijednika cijele dubrovačke vojske, jer je uspio, da dobije, dozvolom pape, od senata preporučenog Matteucci-a, papinskog podanika. U toj novoj službi dobi Matteucci naslov: »Praefectus et Generalis ductotiae militiae Rei publicae«. Godišnja mu je plata iznosila 2000 dukata. Još bolje uspije Gundulić u pogledu svoje otadžbine. U audienciji, koju je imao Gundulić 13. maja 1570., izjavi se papa Pio V., da on ima uvijek pred očima sve dubrovačke interese i da u tome smislu i radi u svim poslovima Svete Lige. Ali je opet taj rad tako skriven pred Mlečanima, da oni nijesu ni najmanje u sumnji, da on to čini na molbu Dubrovčana. Mlečani ne smiju niti sumnjati, da Dubrovčani od njih zaziru i da ih se boje. Gundulić ipak, poznavajuć perfidnost mletačku, izjavi papi, da Mlečani mogu unatoč sve njegove dobre volje, naškoditi dubrovačkim zemljama. Papa mu na ovo izjavi bez oklijevanja, da se Mlečani ne će moći odlučiti, da nanesu štete dubrovačkim zemljama, jer se on brine više za dubrovačku državu nego za svoju. Prema tome Mlečanima bi više stalo u računu, da izgube Dalmaciju nego republiku; time bi ne samo uvrijedili njega samoga i Svetu Stolicu nego i kralja španjolskoga od kojih sada ovisi napredak i život mletačkog dominiuma. U listu, u kojem Gundulić sve ovo javi svome senatu, naglasi osobito i to, da mu je jako pri ruci pizanski kardinal.

Međutim su Mlečani bili gotovo sigurni, da ne će moći obraniti Cipar od Turčina. Jaka udaljenost, velik broj turskog brodogradila, otezanje pri sklapanju savezničke djelatnosti, učini sve zajedno, da su Mlečani uvjerdjeli, da će Cipar prije pasti nego dođe do saveza sa papom i Španijom. Ali, hoće li ga moći, jednom udareni savez opet osvojiti, bila je stvar vrlo problematične naravi. Barem su Mlečani vrlo sumnjali u tu mogućnost. Stoga njihova diplomacija upre svu svoju snagu, da dobije kompenzaciju za taj znameniti posjed u levantskim vodama, a u kvaliteti dubrovačke republike. Prema tome, Mlečani su više želili podjarmiti Dubrovnik, nego

obraniti Cipar. U tu svrhu nije ih smetalo, da dozovu i laž u pomoć. Ishitre krilaticu, kao da Turci misle, da postave u dubrovačke utvrde jaku posadu. To je naravno značilo isto, kao da Turci misle, da anektiraju Dubrovnik u poslu uspješnog prodiranja i operiranja protiv zapada. U takovom tijeku stvari kršćanstvo ne će sigurno dopustiti, da dođe u turske ruke onako važna strategijska točka; ona će prije dati Mlečanima, da oni to učine. Da ove izmišljotine dobiju što vjerojatniji muhur istine, ovakove glasine puštaše u svijet koliko mletački poslanik u Rimu, toliko mletački bailo u Carigradu. Ovaj zadnji posve javljaše, kako Turci misle da pošalju jednog sandžaka u Dubrovnik. Još više, Soriano ne propusti ni jedan dan, da što god nova ne iznese protiv dubrovačke republike. U tom poslu osobito mu je dobro služio personal mletačkog poslaništva. No u neistini su kratke noge, pa i mletačke kovanice nijesu bile dugog vijeka. Kad Mlečani uvidješe, da im ova radnja slabo pomaže, jer se papa osobito zauzimalje za Dubrovčane, skinu krinku i pokažu se u pravom svjetlu svoje nemile mržnje na dubrovačku republiku. U audijenciji 30. maja priopći Pio V. dubrovačkome poslaniku, da je Mlečanima osobito preporučio neutralnost dubrovačke države i to putem njihova poslanika Soriana. Ovaj da je na to đipnuo kao lav i kolerično izjavio, da su Dubrovčani krvni neprijatelji Mlečana i izdavaju ih gdje god mogu i pomažu Turke. Pošto su s ovim zadnjim u tijesnim vezama, to im potanko javljaju o mletačkom napredovanju i spremanju, kao i svih drugih kršćanskih suverena. U tu svrhu on moli papu, da se ne zauzimalje za one bezbožnike, neprijatelje mletačke vlade i kršćanske vjere. Još više, bilo bi dobro iskorijeniti gnjilo dubrovačko udo i izbaciti ga iz kršćanske zajednice. Ali papa, koji je znao, kuda smjera bijes i klevetanje mletačkog poslanika, uzme odmah Dubrovčane u obranu. Izjavi Sorianu, da su Dubrovčani doista u svezi i prijateljstvu s Turcima, ali primorani silom okolnosti. Ali su to isto činili i poslanikovi gospodari prije ovog rata o posjed Cipra. No uza sve te sveze sa nekrstom, Dubrovčani su dobri kršćani, pa on ne daje pomoć mletačkom senatu, da vrijeđa njegove sinove, nego da ratuje proti nevjernicima. Kad je Soriano vidio, da je izbacio sve oružje, a ništa ne postigao, izjavi, da će Mlečani poštovati dubrovačku neutralnost, ako i preko volje, jer ih na to sili njegova Svetost t. j. papa. Naravno je bilo, da Gundulić ne osta ravnodušan na ovu dušmansku izjavu mletačkog poslanika, ako mu je s druge strane i bilo jasno, da su te osvade ostale bez ikakvog efekta na rimsku kuriju. Sav potresen i suzom na očima izjavi dubrovački poslanik velikome zaštitniku svoje domovine, da su Dubrovčani uvijek bili dobri prijatelji Mlečanima, pa su im svaku uslugu činili. To su Dubrovčani osobito pokazali onom zgodom, kad je bilo ponestalo hrane na mletačkim galijama. Tom prilikom Dubrovčani im namakoše hrane, gotovo odkidajući je iz usta svojih podanika. Ako su Dubrovčani haračari turskog sultana, to nijesu svakako učinili iz objesti, nego prisiljeni ljutom nevoljom. Međutim treba da se Mlečani sjete, da su oni baš prije ovog rata o Cipar, znali rado prigrliti tursko prijateljstvo, pa im izručiti kršćanske gradove i stanovnike, kako na pr. god. 1540. Upravo je čudnovato, da Mlečani kude ono kod Dubrovčana, slabih i siromašnih, što su oni sami radili jaki i bogati. Što Mlečani tvrde, da Dubrovčani redovito javljaju Turcima o pripremama u kršćanstvu, to izjavi Gundulić, da su baš Mlečani bili u tome poslu odvajkada majstori. Oni su javljali Turcima i najmanju stvarcu, što se u kršćanstvu spremaše i to putem svoga baila u Carigradu. Što Mlečani pronose glasove, da će doći u Du-

brovnik turski sandžak i tamo metnuti tursku posadu, nema bilo koje potvrde o tome. To je samo ishitrena mletačka krilatica, da se oni samo na lak način dočepaju dubrovačkog teritorija. Gundulić izjavi još papi, da kad bi Turci eventualno i došli na tu namisao, da metnu posadu u Dubrovnik, to im dubrovačka vlada ne bi baš ni pod kojim uvjetom dopustila, nego se oružjem u ruci oprla turskim uzurpatorima. U tome času ne bi se pustila samoj sebi, nego bi molila za izdašnu pomoć koliko Svetu Stolicu toliko katoličkog kralja. Uzevši slučaj, da se Dubrovčani ne bi mogli odhrvati turskoj sili, zapalili bi svoj grad, pa se naselili na kojem drugom mjestu. Ova izjava zadovolji papu.

Dubrovački senat naredi poslaniku Gunduliću, pismom 30. aprila 1570., da zamoli papu Pija V., da se zauzme kao od svoje inicijative za Dubrovčane kod španjolskoga kralja Filipa II. Papa se odazove vrlo rado želji dubrovačkog poslanika. Kaza Gunduliću, da je pozvao španjolskog poslanika don Juana de Zuniga (Zunjiga) i kazao mu, da piše Ivanu Andriji Doriji, kapetanu španjolskih galija da bi zaštitio u potrebi dubrovačke zemlje. Ovo se je i postiglo.

Dok su Mlečani najodrešitije rovarili proti dubrovačkoj republici u Rimu, u Mlecima su nastojali, da to svoje rovarenje pokriju nekim velom prijateljstva. Oni su znali, da tako uvjere dubrovačkog poslanika kod duždeva dvora Sebastijana Menčetića, o neagresivnim namjerama Sijnjorije, da je ovaj pisao Gunduliću u Rim, kada bi bilo potrebno, mogao bi dokazati dobro raspoloženje mletačke republike prema Dubrovčanima i na temelju dokumenta. Dneva 30. maja 1570. raskrinka Gundulić Mlečane u pismu na Menčetića tvrdnjom, da bi on također na temelju dokumenata mogao dokazati sve zle namjere Mlečanâ proti njihovoj otadžbini. Ovi su dokumenti crpljeni iz direktnog i najpouzdanijeg izvora, naime iz usta samoga pape Pija V., uopće da nije providnost stavila ovog čovjeka na papinsko prijestolje, kaže Gundulić Menčetiću, oplakivali bismo smrt republike i stare slobode.

Pio V. htjede, da uzima u zajedničkoj mornarici proti Osmanlijama i svoja legata. Mlečani su kopali sa svih strana, da bi to bio koji od mletačkih prelata, na pr. kardinal Cornaro. Papa je bio proti tome, pa je na svečan način dao tu čast Markantoniju Colonna, davši mu barjak svoja pomorskog generalata. Na ovom je bio krst sa sv. Petrom i Pavlom uz natpis: »In hoc signo vinces«. (U ovom ćeš znaku pobijediti.) Razumljivo je, da je Gundulić bio vrlo veseo, što je Colonna bila dana rečena čast. On odmah pohiti, da mu čestita u ime republike. Gundulić se tom zgodom upravo diplomatski izrazi, kazavši Colonna, da čast, koju je primio, ne će biti samo na uzvišenje kršćanstva, nego i od protekcije te skrbi za dubrovačku republiku. Colonna primi lijepo laskavu čestitku dubrovačkog poslanika. Blagodareći izjavi, da će mu uvijek ležati na srcu dubrovački interesi. Ovo, uostalom, želi i sam papa, koji mu ih je preporučio, a u tome je suglasan i španjolski dvor.

Dne 8. juna 1570. izjavi Filip II., da je spreman, da se otpočne sa pregovorima u svrhu realiziranja jedne lige između njega, pape i Mlečana. Njegovi opunomoćenici, u ovom poslu, bili su kardinali Granvella, Pacheco i prije spomenuti poslanik kod Vatikana. Ali prije nego se je i počelo s pregovorima, neki znakovi pokazaše, da su Mlečani prilično dobili papu na svoju stranu: u rovarenju na štetu dubrovačke republike. Kako razabiremo iz pisma dubrovačkog poslanika u Rimu, dneva 24. juna 1570. bio je ovaj zamoljen, u ime papino, od kardinala Rusticucci-a, da bi mu repu-

blika dala jednu jedrenjaču za prevoz četâ. Iz Gundulićeva pisma 28. juna razabiremo, da je papa u toliko promijenio taj svoj plan, da je tražio mjesto jedne, dvije lađe. Mlečani su se nadali od ovog svojeg uspjeha kod pape, da će Dubrovčani sigurno biti prisiljeni, da izvrše papine želje, a to će vrlo lako izazvati gnjev Osmanlija na Dubrovčane. Ali mletačko rovarenje proti Dubrovniku nije ostalo pri ovome. Mlečani izjave odlučno pred papom, da dok se sve kršćanstvo diže proti Turcima, Dubrovčani ostaju po strani i u prijateljstvu s Turcima, što ne će dobro djelovati na kršćanski svijet. Ovo će negodovanje osobito zbog toga nastati, što će Dubrovčani nekažnjivo javljati Turcima o svemu, što se sprema u kršćanskom svijetu. Dubrovčani će hraniti u svojim kućama turske čauše i prenositi će na svojim lađama turske konfidente. Prema tome, vrlo je opravdano, ako savez, što se ima učiniti, ne samo sažeže, nego i uništi Dubrovnik s cijelim stanovništvom, da mu se upravo zatara sjeme. Tako reći, da je i ovo drugo rovarenje Mlečana proti Dubrovčanima dobilo donekle za sebe srce Pija V. To razabiremo iz pisma, što ga Soriano upravi duždu početkom jula 1570. Ovom daje Pio V. program cijelog rada u budućim pregovorima. Taj je sadržavao kapitulacije buduće lige, kako ih je sam papa zamislio. Članak XIV. tih kapitulacija glasio je, da će papa sa španjolskim kraljem i Mlečanima sve moguće učiniti, da ovaj njihov savez bude univerzalan. To će se postići, ako u nj stupe sve poglavice kršćanstva, naime njemački car, ostali kršćanski kraljevi njemačkog carstva i Italije pa drugih krajeva, što su blizu turskim zemljama. Ovdje kazano, da će se tražiti da stupe u savez i zemlje, što graniče s Turskom, tangiralo je u prvom redu dubrovačku republiku, ako i nije direktno kazano, jer je to smatrao vrlo pogibeljnom točkom za Dubrovnik. Gunduliću je situacija bila jasna i nije bio ni čas u sumnji, da je papa počeo, ako i pomalo kolebatu u pogledu zaštite dubrovačke republike. Pošto je papa bio još slabašan starac, koji je lako mogao umrijeti, Gundulić preporučio svojoj vladi, da odašalje u Španiju jednog vlastelina kao poslanika; ovaj će zamoliti Filipa II., da bi u ime stare vijerne službe i odanosti, koje je republika znala iskazati njegovim prethodnicima, uzeo republiku u svoju osobitu zaštitu, pa da bi tu zaštitu dao razumjeti i Mlečanima.

Međutim Gundulić nije propustio, da i dalje obara pogubne mletačke planove proti svojoj domovini. Odmah, u audijenciji, iznese pred papu sve posljedice, koje mogu zateći njegovu domovinu, ako se bude tražilo, da i ona daje galijâ za savezničku flotu, koja ide proti Osmanlijama. Dubrovnik se nalazi, tako reći, u turskim žvalama, pa on ne može dati traženu lađu bez velike svoje pogibli, inače je Dubrovnik, nadoda poslanik, spreman na svaku službu prema Svetoj Stolici. Kao dokaz, za svoju tvrdnju, iznese Gundulić pred papu slučaj, kad ono, iza malteške bitke, pade Piali-paša s flotom pod Dubrovnik i zaprijeti gradu, jer je vidio neke dubrovačke jedrenjače u španjolskoj mornarici. Istog je mišljenja bila i dubrovačka vlada; tražena lađa od kardinala Rusticucci-a ne može se dati, a da se republika ne izvrigne represalijama sa strane Turaka. Ako opet papa tako treba lađu, neka silom otme onu, što se nalazi u Jakinu; na taj će se način oni moći uvijek opravdati na divanu padišaha. Papa se potpuno zadovolji ovim odgovorom; tako prođe i ova oluja i ne nanese bilo koje škode vrlo izloženom Dubrovniku. Ovim raspletom stvari Dubrovnik ponovno umakne teškim zamkama mletačke diplomacije, pa i u pitanju XIV. članka ugovora, što ga iznijesmo, a to ćemo vidjeti.

Dubrovački senat posluša Gundulića i opremi put Madrida Ivana M. Floria, kapetana u službi don Juana d'Austria. Flori je imao proći preko Rima i tamo se opskrbiti preporučnim pismima rimskoga pape i španjolskih crkvenih dostojanstvenika i opunomoćenika Filipa II., osobito Granvelle. Papa daje Flori-u četiri preporučna breve-a, od kojih se jedan imao predati samom kralju. U tom breve-u papa najtoplije preporuča kralju republiku zaklinjući ga, da je uzme u zaštitu protiv svakome, koji bi radio protiv njoj. Drugi je breve bio za predsjednika španjskog krunskog vijeća, kardinala Espinosu. Za nj daje preporučno pismo i kardinal Granvella. Španski dvor pristane draže volje, da uzme u zaštitu dubrovačku republiku. Ali to nije bila zasluga Flori-a, o kojem Gundulić kaza, da je »un marinaro zotico et tondo«. Španski je dvor bio zato za Dubrovčane, jer je htio da udovolji željama pape i jer je bio protiv Mlečanima.

Iza sretno svršene prve faze svog diplomatskog rada, stupi Gundulić u drugu fazu za vrijeme dogovaranja o kapitulacijama, koje su saveznici imali da uglave među sobom. U instrukcijama, koje senat upravi Gunduliću, kako će se držati prema opunomoćenicima, koji imaju da učine sporazum u formiranju Svete Lige, republika točno precizira svoje stanovište. Ona zahtijeva od svoĝa poslanika, da uznastoji, da saveznici unesu među uglavljene točke saveza i to, da će Sveta Liga čuvati netaknutu dubrovačku republiku, a ispustit će uopće svaki govor o kakovoj obrani Dubrovnika. To će učiniti iz obzira prema Visokoj Porti. Papa primi bez prigovora ovu želju Dubrovčanâ. Obeća Gunduliću, da će je sigurno iznijeti, po svojim opunomoćenicima, pred savezničke poslanike. Formula, koju je papa odabrao, da iznese ovu želju dubrovačkog senata pred delegate Svete Lige, glasila je: »Dubrovnik sa cijelim svojim teritorijem, mjestima, svim stvarima, ne će biti štetovan niti uznemirivan od saveznika i njihovih pomorskih i kopnenih vojskâ; uopće neće od njih pretrpiti nikakovo zlo«. Opunomoćenici Filipa II. prihvate ovu formulu bez prigovora. Nije isto uradio mletački poslanik Soriano; štaviše, on se digne protiv nje upravo kolerično. Ali cijela njegova filipika protiv dubrovačkoj republici nije koristila ništa. Bilo mu je odgovoreno, da je to papina želja i da drukčije ne može da bude. Kad je Soriano opazio da ne će istisnuti iz puktacijâ savezničkog ugovora, uze da je oslabi vrlo ostrim umecima. Ovi bi bili: 1. Dubrovčani ne će pomagati Turke, kako su to do sada činili, bilo u oružju ili ratnim spravama, kovinama i drugim stvarima. 2. Također ne će javljati Turcima o namjerama kršćanskog svijeta, a osobito onih, što su u Svetoj Ligi i koji će u istu stupiti. 3. U svrhu ovog saveza doprinijet će Dubrovčani novaca, vesala i brodova. Ovaj Sorianov predlog unicum je u diplomatskoj povijesti Evrope. Čudnovato izgleda, kako se je uprav Soriano i usudio iznijeti ga pred španske i papinske poslanike; on je bio vrlo dobro informiran o osobitoj brizi, koju vode papa i Filip II. o Dubrovniku. S druge strane kaže ovaj protupredlog jetku žuč, u kojoj se je kuhala stara Venecija protiv Dubrovnika, pa smjelost, koja je graničila s mahniitošću. S kojegod strane ispitivali ovaj protupredlog, uvijek će izaći, da se je u njemu htjelo prikazati Dubrovnik kao doušničko gnijezdo Turakâ, koje u svemu pomaže nekrsta: bilo to depešama o svemu što se pripravlja u kršćanskome svijetu protiv Turcima, bilo ratnim materijalom. Ovako s jedne strane. S druge strane bilo je očito nastojanje Mlečanâ, da prisili Dubrovčane, da stupe u Svetu Ligu, davanjem novaca, vesalâ i brodovâ. Na taj će način Dubrovčani ogriješiti o neutralnost i

izvrgnuti gnjevu Osmanlijâ. Tako će dospjeti u vrtlog između Scile i Haribde, pa će u njemu i zaglaviti. Ali papa nije htio ni da čuje, da pusti Dubrovnik, da ovako grdno nastrada. Što više on opomene Soriana, da gleda kako ne bi Venecija izazvala pravdu božju; može im se dogoditi kao onom tiraninu, koji se je zagrozio sv. Baziliju, biskupu u Kapadokiji, da će na povratku sraziti njegov grad s zemljom; ali mu se je dogodilo, da je sam bio poražen i pogubljen. Papa protumači Sorianu, zašto on toliko štiti Dubrovčane. On to čini zato, jer su Dubrovčani jako katolički narod, vrlo odan papi i poslušan u stvarima inkvizicije. Soriano je na ovo nadometnuo, da Dubrovčane ne treba ni spominjati u savezničkom ugovoru, kad jedanput u nj ne ulaze. Ali papa ostane pri svojoj odluci, da se Dubrovčani spomenu u ugovoru prema iznesenoj formuli, bez ikakvih obveza od strane Dubrovčanâ, koji su vrlo ugroženi od Turakâ. Papa ipak nadoda, da nije isključeno, da će Dubrovčani po vremenu u savez. Ali Mlečani ne izgube nadu. Oni uzmu da i dalje sumnjiče Dubrovčane i iznose neke stvari, koje su gdjekad bile i ietinite. Tako prijave papi, da Dubrovčani pomažu Turke u Novome; poslali su im već nekoliko tona praha, mnogo vesala i jednog židova, ljekara. Soriano javi veselo svojoj vladi, da je ovom optužbom svratio pozornost sv. Oca. Njegova je radost još porasla, kad je čuo, da je papa naredio da odmah dođe pred njega dubrovački poslanik. Ali je Soriano i ovoj put slabo nišanio i nije ništa učinio proti republici sv. Vlaha. Gundulić je i ovoj put spasio svoju domovinu, što je, po svemu izvidu, papa i želio. No da se bačena od Mlečana mrlja posvema opere, savjetova Gundulić senatu, da se obrati u ovome poslu direktnim listom na papu, jer će tako biti jasno, da su njegovi izvodi bili istiniti. Ovo je senat i učinio. Ali je papa bio, i bez ovog direktnog pisma dubrovačkog senata, posve uvjeren o istinitosti izvoda Franja Gundulića. U tom poslu pođe plemeniti Pio V. tako daleko, da je kazao u brke Sorianu, da su njegove inkriminacije proti dubrovačkoj republici neistinite. Dubrovniku je u ovom poslu to jako pomoglo, što je obećao papi, da će potajno učestvovati u ratu proti Turcima s trideset navâ. Kad je uz to stvar tako daleko pošla, da je za Dubrovčane osobito istupila i Španija, pa i sam njemački car, koji nije želio, da se Mlečani još više rašire na moru, jer bi to bilo proti njegovim interesima. Mlečani popuste u svojoj tvrdokornosti. Pristanu, da se unese i Dubrovnik među punktacije savezničkog ugovora, ako i u nešto promijenjenoj formi, ali je to bilo prije predloženo od pape. To je bio XV. članak savezničkog ugovora i glasio je: »Item Ragusium cum universo eius territorio, locis, rebusque, omnibus, nullo damno, molestiare a confederatis eorum copiis maritimis vel terrestribus affici, neque aliquod ab eis detrimentum pati debeat, nisi ex aliqua justa causa SS. D. N. eiusque successoribus videbitur.«¹⁾ Na ovaj način pobijedi napokon pravica i dubrovačkoj republici bi potpuno zagarantovana neutralnost i neagresivnost njezinog teritorija kao uopće svih interesa, ako i pod kontrolom rimske stolice. Na 19. maja 1571. učiniše saveznici sporazum i poprимиše punktacije, slične onima iz god. 1538 Gundulić se odmah pobrine, da pošalje svojoj vladi sve točke savezničkog ugovora uz ponosnu primjedbu: »Nelle dette Capitulationi le SS. V. V. IIIme sono incluse cantamente et

¹⁾ Dubrovnik sa cijelim svojim teritorijem, mjestima, svim stvarima ne će biti štetovan i uznemirivan od saveznika i njihovih pomorskih i kopnenih vojska; uopće ne će od njih pretrpjeti nikakovo zlo, ako ne bi to iz kojeg opravdanog razloga naredio Presveti Naš Gospodin (t. j. papa) ili njegovi nasljednici.

con molto lor splendore, se bene il lor nemici si sono apposti gagliardamente«. (U rečene kapitulacije uneseno je Vaše presvijetlo Gospodstvo oprezno i sjajno, i ako su se neprijatelji [Mlečani] jako opirali).

Na ovaj način Dubrovnik uredi čisto i bistro svoj međunarodni položaj i spasi svoju neutralnost, a možemo reći i slobodu. Sreća za Dubrovnik, da je Pio V. razumio republiku, da se ona ne smije odvratiti od osnovne veze s carigradskim padišahom, pa da je danak Porti cijena slobode. No sretan je bio Dubrovnik u ovom kritičnom času i u tome, što je Filip II. mrzio iz sve duše Mlečane, a i sam njemački car nije im mogao oprostiti toliko grijeha, pa trpiti njihovo širenje na istočnim jadranskim obalama.

Prije nego je bila ostvarena Sveta Liga, pade Cipar u turske ruke. Osvajaše ga Mustafa paša sa 150 bojnih demija i 70.000 momaka. Već 9. septembra 1570. pade grad Nikozija, uza svu herojsku obranu Nikole Dandola. Vijest o padu ovog znamenitog grada potrese kršćanskim svijetom. Ali savezničko brodovlje, koje je još moglo poduzeti uspješnu akciju proti raštrkanom turskom brodovlju u ciparskim vodama, ostane bez ikakve akcije i vrati se natrag. Markantonije Colona, papinski admiral, krene put Rima. Ali je na putu bio vrlo slabe sreće, jer ga zahvati više oluja. Pribjegne pod Kotor i tu mu izgori admiralska lađa. Colonna nastavi svoj put na jednoj mletačkoj galiji. Ali kod Molunta zahvati opet oluja te ga zatjera prema Cavtatu pa prema Mlinima u Župi, gdje mu se brod nasuka. Colonna spasiše Župljani od brodoloma, pa ga dopratiše do Dubrovnika, gdje bi primljen sa svim počastima. Svoj spas na dubrovačkim obalama, kao i sjajan doček u Dubrovniku, nije Collona nikada zaboravio, a ovo je pomnožilo i ljubav Pija V. prema Dubrovčanima. Međutim se nastavilo kroz zimu podsjedanje Famagoste, koju je branio Markantonije Bragadin. Stanje Cipra bilo je tužno i tamo se nalazila turska flota, kojoj je bio kapudan-pašom (admiralom) Ali-paša. Ovaj zajedri u junu 1751. preko Krfa, na koji nije udario, prema sjevero-zapadu i dospije u dubrovačke i mletačke vode. Pošto je savezničko brodovlje bilo sakupljeno u Messini, to su jadranske obale bile posve izložene turskom bijesu i pljačkanju. Ovo su zadnje osobito dobro izvodili Ali-pašini ortaci i gusari, naime Uludži-Alija, alžirski beglerbeg i Kara-Hodža. Ali-paša redom osvajaše Ulcinj, Bar, Budvu pa jako pritisne Kotor. Uludž-Alija i Kara-Hodža udare, dozvolom Ali-pašinog zamjenika i zapovjednika suhozemskih četa Pertat-paše, na grad Korčulu, koji nijesu mogli osvojiti. Nato oni udare na Hvar, Brač i Vis, pa ih opljačkaju. Gusari imadahu u svome planu i Zadar, a i sama Venecija uzdrhta pred ovim gusarskim pohodom. Ali gusari se vrnúše natrag ispod Zadra, da ne bi bili zatvoreni u Jadranskom moru od savezničkog brodovlja, čiju snagu nisu poznavali. Dubrovčani se na vrijeme orijentovaše prema ovoj provali turske mornarice u Jadransko more. Učine sve korake, da obezbijede svoje zemlje i brodove, pa što većma umekšaju gorde turske morovode. Dne 8. augusta odašalje republika u Novi odaslanstvo trojicu vlastele i to Marina Bunića, Jera Kabogu i Ivana Restića. Ovi će pozdravit u ime Republike Pertat pašu i čestitati mu što je osvojio »arbanaške« gradove. Dubrovačka vlada ne propusti što je najglavnije i što Turčin hoće, a to su darovi. Pertat-paši bijaše poslano 1500 zlatnih dukata, Ali-paši 1000, a Uludž-Aliji 200. Kako se razabire iz navedenih brojaka, Dubrovčani su najvećma imali na vidu Pertat-pašu, pa su ga najbolje i darovali, a to zato, jer je on zapovijedao turskoj kopnenoj vojsci, koja je mogla zadati najjačih udaraca dubrovačkim zemljama. U tom cilju zamole dubrovački poslanici Pertat-pašu pri izručivanju darova da bi poštedio dubrovačke zemlje i

brodove; neka bi zapovjedio podređenima, da respektiraju dubrovačku neutralnost. Još se Dubrovčani založe za kršćansko roblje, koje je čamilo u turskim okovima, pa učiniše, da im je Ali-paša obećao, da će im što više pomoći pri otkupljivanju robova. Međutim Republika ne propusti, da i kod Visoke kapije preporučí svoju zemlju i brodove. To je imao da uradi novo izabrani poslanik kod padišaha, Andrija Bonda, koji dođe na mjesto Ivana Palmotića i Marina Restića, koji umriješe u Carigradu. Uza sav silni strah što ga je republika pretrpila pred ovom turskom najezdom ne propusti nimalo, da joj se krši neutralnost, pa bilo u poslu svoje najveće neprijateljice Venecije. Kad je Kara-Hodža htio, da zarobi jednu mletačku lađu u dubrovačkoj luci, ne samo da mu republika nije to dopustila, nego ga je potjerala ispalivši nekoliko hitaca s tvrđave sv. Ivana. Slično je bilo i s galijom Sante Trone, koja uteče ispred Ulduž-Alije i skloni se u dubrovačku luku preskočivši verige, što je zatvarahu. Sva nastojanja Uludž-Alije, da mu dubrovčani izruče mletačku galiju, ostadoše bezuspješna. Alžirski beglerbeg bi lijepo darovan od Dubrovčana, ali je morao respektirati dubrovačku neutralnost i povuče se natrag. Dubrovčani su dosta trpili u ovo doba i od uskoka. Miho VI. Sorkočević morao je po cijeli dan ploviti galijicom oko Dubrovnika. Obnoć se je stavljao na ulazu u luku poprijeko kakav brod, da je potpuno zatvori.

Međutim su se historički događaji tako razvijali, da je kršćanska flota morala nešto učiniti, ako nije htjela, da pri svom porodu oda vrlo staračku slabost. Na poticaj mletačkog morovođe Veniera i generalnog providura Barbariga odluči don Juan d'Austria, da s cijelom savezničkom armadom izađe 16. septembra 1571. iz Messine. Dne 7. oktobra sudari se kršćansko brodovlje s turskim kod Lepanta, a zajedno su brojili preko 400 za boj spremnih galija, nava i t. d. Iza teške i očajne borbe, u kojoj je sudjelovao i Cervantes, iznesoše kršćani pobjedu, kakovu krst još ne iznese nad polumjesecom. Ono trideset dubrovačkih nava, koje su, pod zapovjedništvom don Cesare d'Avalos, služili kao pričuva, nijesu učestvovala u bici, jer su nave bile izostale poradi jake tišine. Gundulić pripisa ovaj slučaj milosti božjoj, jer bi Turci inače progonili Dubrovčane, da su i oni krivi njihovom porazu. Kad je Onofred Giustiniani donio na 18. oktobra veselu vijest u Mletke o pobjedi kršćana nad Turcima, cijeli grad prijede u ekstazu veselja. Isto možemo da kažemo i o ostalom kršćanstvu izuzevši Filipa II. i Dubrovčane. Kralj španjolski ostane potpuno hladan kod ovako velike pobjede. On bi i sada radije okrenuo kršćansko oružje proti nizozemskim ustancima, nego proti Turcima. Osim toga on je Mlečane mrzio iz sve duše. Nije opet isključeno, da je zavidjao svom polubratu don Juanu d'Austria na toliko stečenoj slavi, pa nije želio, da ta još poraste. Onda je bila javna tajna, da je don Juan d'Austria bio tvrdog uvjerenja, da je pozvan, da osnuje na Sredozemnom moru jaku državu, da postane kraljem Alžira ili Moreje. Ako se je Dubrovnik u srcu veselio, što je kršćanstvo iznijelo pobjedu nad Turcima, brižno se je čuvao, da to veselje javno ne iskaže, a sve od straha pred Turcima, kojih je uvijek bilo u Dubrovniku. S druge strane ova se je pobjeda najvećma pripisivala junaštvu Mlečana, dubrovačkih najvećih neprijatelja. Ovi su im sada bili još pogibeljniji. Dubrovnik je prema takovom razvoju povijesti, morao staviti fenjer budne straže i na vrata od Ploča kao i od Pila, pa potegnuti u se koliko se više može, budnim okom pratiti dolji razvoj borba Svete Lige s Turcima.

Mleci zbilja ne prestaše da i dalje potkopavaju i stavljaju u pitanje dubrovačku slobodu. Oni nastaviše i dalje posao ocrnjivanja Dubrovčana

kod Rimske Stolice. Optuže Dubrovčane, da su slali svoje brodograditelje u Novi, da rade za Turke; još kazaše papi, da su se Dubrovčani obogatili za vrijeme ovog rata, jer se u Dubrovnik navrnula sva istočna trgovina, što je inače tekla u Mletke. Papa povjerova ovoj zadnjoj tvrdnji, koja je sadržavala mnogo istine, pa je mimoišavši Gundulića, zatražio u Dubrovčana, da novčano pomognu njemačkog cara, da uzmogne dignuti kopnenu vojsku i stupiti u Svetu Ligu. Dubrovačko vijeće odluči da dade 10.000 talira. Gundulić ih nagovori, da ne dadu ništa, što su i učinili. Sjajnoj retoričkoj argumentaciji dubrovačkog poslanika nije mogao papa da išta prigovori, i on oprostí Dubrovčanima sve izdatke u novcu. Gundulić mu iznese tobožnje ogromne troškove, koje je republika imala, da se utvrdí i oboruža i proti Turcima i proti Mlečanima. Pio V. primi sve za suho zlato. Samo napomene poslaniku, da je čuo kao da Turci misle da zatraže od republike stalan broj brodova, mornara i nekoliko vlastele u taoce. On ih zaklinje, da to ne učine jer ako bude trebalo, da se pokrene cijela sila Svete Lige na njihovu obranu bit će sve izvedeno. Sličnim vijestima napuniše Mlečani uši i don Juana d'Austria. Listom 22. februara 1572. potuži se ovaj na republiku, da je dala Turcima 400 mornara, poslala u Carigrad 300 kalafata i 50 vlastele u taoce, pa još kazala Kar-Hodži, da je Korčula bez obrane. Možda je don Juan sumnjao na Dubrovčane i stoga, što mu republika nije čestitala na pobjedi kod Lepanta. Republika posla Junija Crijevića tek 20. marta 1572. u Mesinu, da čestita don Juanu na pobjedi kod Lepanta. Poslanik je imao da kaže don Juanu, kako se republika veseli velikoj pobjedi više od drugih kršćanskih vlasti, ona će od toga imati najviše koristi poradi svoga geografijskoga položaja. Crijević je još imao opravdati republiku kod don Juana, što mu nije odmah čestitala i to, mislim, od straha pred Turcima. Poslanik odnese don Juanu i dar, i to 12 hрта. Dubrovčani poslaše i Colonna pismo, u kojem obaraju podmetnute im podvale od strane Mlečana. Da se još bolje uvjeri don Juana o lojalnosti republike, pođe k njemu i Marin Binciola. U uputama koje mu dade republika, osobito su istaknute dvije točke t. j. da je najveća briga dubrovačke republike, da se uveliča vjera i uzdrži sloboda. Republiku veseli svaki uspjeh Svete Lige, pa jedva čeka i dalje uspjehe, da joj se tako omogući da uzmogne javno poslužiti Kristu i don Juanu.

Veliki vezir Mehmed Sokolović kaza mletačkom bailu: Osvojenjem Cipra mi smo vama odsjekli ruku, a uništenjem naše flote kod Lepanta vi ste nama samo podstrigli bradu«. I zbilja ta brada u malo vremena od samih pet mjeseci bujno poraste. Očiglednom energijom obnovi veliki vezir Sokolović propalu tursku flotu. U samih 5 mjeseci dotjera je na 200 brodova. Za kapudan-pašu postavi Sokolović alžirskog beglerbega Uludž-Aliju, koji je bio strah i trepet zemljama oko Sredozemnog mora. Da su saveznici pokazali poslije bitke kod Lepanta malo više sloge i interesa za stvar civilizacije i vjere, Turčinu ne bi sigurno tako narasla brada. Ali valja priznati, da je ovom jakom osnaženju Turaka najviše doprinio Filip II., koji je jače mrzio Mlečane od Turaka. Uz to on bi radije bio poveo ratne demije na Berbersku ili na Francusku, jer je bio uvjeren, da francuski kralj potpomaže urotnike u Nizozemskoj. Uzalud su bile molbe Pija V., da Filip dopusti don Juanu, da sa saveznicima izađe proti obnovljenoj turskoj floti, koja uze i da demonstrira. Uto zateče i smrt Pija V. na 1. maja 1572., a na njegovo mjesto bi izabran Grgurr XIII. Ovaj papa pođe tragom svoga prethodnika, pa je nastojao iz petnih žila, da se savezničko brodovlje odriješi put Levanta i osvoji Cipar. Ali ni on nije bio bolje sreće kod Filipa

II. Kad je Colonna uvidio, da se sa don Juanom ne može ništa učiniti, odlučio da sam krene proti Turcima zajedno s Mlečanima. Ovo bi i izvedeno uz dodanu pomoć od don Juana d'Austria. Markantonije Colonna krene prema otoku Cerigu, kad mu stiže glas, da se je Uludž-Alija digao iz Malvasijske luke pa mu ide u susret. To je i bilo. Ali lukavi turski admiral promjeri savezničku flotu i uvidje da je jača. Odmah zabaci ofenzivu ne htijući riskirati sreću Turske na Sredozemnom moru i povuče se u Modon. U to doba i mletačka republika isposlova kod Karla IX., da je dao najsigurnija obećanja, kako mu nije ni na kraj pameti da misli o kakovom ratnom pohodu na Španjolsku. U ostalom još je prije bilo uspjelo kraljici majci Katarini Medici, da je u kraljevu srcu satrla sve ratne osnove, koje je bio potakao admiral Coligny. Prema tome Filip II. bijaše prisiljen, da naredi don Juanu, da digno sidra i pridruži se saveznicima. Don Juan pisa odmah Colonna, da ne čini ništa do njegova dolaska. Ali se Colonna nije na to obazirao. Kad je don Juan čuo, da je Colonna kušao da izazove tursku flotu i s njom zametne kreševu, spočitne mu to pri sastanku tako živo, da je moralo doći do nesuglasica među tom dvojicom zapovjednika. I zbilja! Dne 11. septembra 1572. otputovaše saveznici sa Paksa, pa se usidriše kod Navarina, držeći tako blokiranu tursku flotu u Modonu. Sve je kazalo, da mora doći do odlučne bitke. Kad odjednom dade don Juan zapovijed, da se diže brodovlje put Italije, jer nemaju dosta hrane. Saveznici bijahu prisiljeni, da slijede don Juana. Ovim posljednjim aktom španjolskog pro-računanog oklijevanja i nepovjerljivosti bijahu Mlečani osobito ošinuti. U njima se porodi želja, da se pogođe sa sultanom i opet stupe u dobre odnose s Osmanlijskim carstvom. Mletački dužd Alvise Mocenigo umovaše: »I od većih uspjeha ne možemo da dobijemo nikakvog ploda; boreći se stavljamo sve na kocku, a pobjeđujući ne postizemo ništa«. Uz to je mletačka trgovina silno trpila. Opći interes zahtijevaše od mletačke vlade, da se odluči, te uglavi mir s Turcima, koji je donekle mogao tangirati čast mletačke republike. Tajnim posredovanjem francuskog poslanika Noailles-a, sklope iscrpljeni Mleci mir s padišahom na Bosporu, dne 17. marta 1573. Učinjeni mir i uslovi ponizivahu Veneciju. Morala se odreći svih svojih prava na Cipar, platiti ratnu otštetu od 300.000 dukata i povisiti danak za otok Zante od 500 na 1500 dukata. Glas, da je Venecija sklopila mir s Turskom, proti jasnom slovu ugovora sa papom i Španjolskom, rodi negodovanjem i prezirom na Mlečane koliko u Rimu i Madridu, toliko u cijelom kršćanskom svijetu. Tim aktom ostane jedna od najvećih pomorskih bitaka novoga doba, jedna od najtežih viteških djela romanskoga svijeta, bez političkih posljedica. Ideja se krstaških vojna preživje. Kako prije na istok, tako se sada okrenuše pogledi Evrope na zapad. Atlantski ocean zauze centar interesa stare Evrope, kamo se prenese trgovački maksimum, poslije velikih otkrića. Sama ideja više ne može da pokrene narode u boj, hoće se još i interesa. Ali dokle je cijelo kršćanstvo bilo kao strijelom pogođeno, kad se prosu glas o mletačko-turskom sporazumu, dubrovačka se republika veseljaše. A imala je i zašto. Njezin gordi neprijatelj bijaše ponižen; pokazao se je u potpunom svijetlu odurnog egoizma i vjerolomstva, a nikako u onome, kako su se Mlečani hvalili: »Non essendovi altro splendor Cristiano, che questo fuori delle porte di Venezia verso Oriente.« (Nema drugog kršćanskog sjaja do onog, koji iz Mletaka svijetli prema istoku.)

Raspadom Svete Lige Dubrovnik izbjegne, mudrošću svoje diplomacije, možda najvećoj opasnosti, koja do velikog potresa (1667.) bijaše zaprijetila njegovoj slobodi i individualnome razvoju.

Literatura. Depeschen des Francesco Gondola, Gesandten der Republik Ragusa bei Pius V. u. Gregor XIII. Herausgeg. von Dr. L. Graf Voinovich. Wien 1909. — Sebastiano Veniero e la battaglia di Lepanto. Studio di Pompeo Molmenti. Firenze 1899. — Jurien de la Gravière, La guerre de Chypre et la bataille de Lépante. Paris 1888. — Normann-Friedensfels, Don Juan de Austria als Admiral der heiligen Liga und die Schlacht bei Lepanto. Pola-Wien 1902. — Manfroni, La marina da guerra nel granducato Mediceo. Roma 1896. — Manfroni, Storia della Marina Italiana dalla caduta di Constantinopoli alla battaglia di Lepanto. Roma 1897. — Veroggio, Gianandrea D'Oria alla battaglia di Lepanto. Genova 1896. — Guglielmotti, Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto. Firenze 1862. — Arenaprimo, La Sicilia nella battaglia di Lepanto. Messina 1892. — Bartolomeo Sereno, Commentari della Guerra di Cipro o della Lega dei Principi Cristiani contro il Turco. Monte Cassino 1845. — Razzi, La storia di Ragusa. Dubrovnik 1903. — Ljubić, O odnošajih medju republikom Mletačkom i Dubrovačkom od početka 16. stoljeća do njihove propasti. »Rad« 53. — Du Mont, Corps diplomatique. Amsterdam 1738. — Manfroni, Lega Cristiana nel 1572. Roma 1894. Paul Herre, Europäische Politik im Cyprischen Krieg 1570—73. Leipzig 1902.

Resumé. Cet étude est un exposé de la subtile et adroite diplomatie de la république de Raguse au XVIe siècle. Dans le tourbillon des aspirations politiques divergentes de la république vénitienne, de l'empire ottoman, de la France, de l'Espagne, de Naples, du Vatican et de l'Allemagne, au cours des années 1538 jusqu'à 1571 Raguse a gagné complètement son jeu diplomatique contre Venise et continué de balancer avec succès contre l'immense empire ottoman. Comme diplomate le plus en vue de cette période il s'est fait remarquer surtout Franjo Franja Goundoulitch (c. a. d. François fils de François), l'arrière-grand-père du poète Ivan Goundoulitch, auteur de l'épopée d' »Osman«.